כד הקמח — חנופה

אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים (משלי כג), יזהיר שלמה ע"ה בכתוב הזה על מדת החנופה כדי להמאיס אותה בעיני הבריות כי מי שהוא חנף מחריב את כל העולם כולו, ובעון החנופה התבואה מתמעטת בעולם והוא שדרשו ז"ל (ישעיהו כ"ד:ד'-ה') והארץ חנפה תחת יושביה, אמר רבי יצחק את סבר מחנפא לה והיא מחנפא לך מראה לך קמה ואין מראה לך ערימה, למה כי עברו תורות עברו שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה, חלפו חק חלפו חקן של מעשרות, הפרו ברית עולם הפרו בריתן של אבות, ולפי פשוטו כי עברו תורות תורות התלויות בארץ כגון לקט שכחה ופאה שמיטין ויובלות, חלפו חק שמטת הארץ שכתוב בה (ויקרא כ"ה:י"ח) ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו, וידוע כי החנף קשה יותר מן העובד כו"ם בארבע ענינים, האחד כי עובד כו"ם אינו נזהר ע"י נביא שיברר אצלו הפסד מחשבתו באותות ובמופתים אבל המחניף בתורת השם יתעלה יש עליו טענה במה שקיבל עליו מן המצוה בעבודת השם יתעלה והאזהרה מעבוד זולתו. השני כי עובד כו"ם הוא עובד מי שאינו ממרה אותו אבל החונף עובד אף למי שממרה אותו. והשלישי כי עובד כוכבים ומזלות הע"ז ההוא לבדו הוא הנעבד שלו והחנף הוא עובד לכל הבריות ואין תכלית לנעבדים שלו. והרביעית כי עובד כו"ם אין ענייני נסתר מבני אדם והם נשמרים ממנו מפני פרסום כפרנותו בשם ית' אבל החנף אין כפרנותו נראה ואין בני אדם נשמרים ממנו והם בוטחים בו ויתכן לו להזיקם מה שלא יתכן לזולתו:

דבר מפורסם הוא כי מי שהוא חנף הוא מורד בהקב"ה שהרי העבד היודע אדוניו ומניח אותו ועובד זולתו הרי הוא מורד בו וכן החנף כיון שהוא עובד את הבריות הרי הוא מניח להקב"ה ומורד בו. בוא וראה כמה גדול כח עבירה זו שלא נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה אלא בשביל שחנפו לו לאגריפס המלך, והוא שדרשו ז"ל במס' סוטה בפ' אלו נאמרין (סוטה דף מא) כשהגיע אגריפס לאותו פסוק (דברים י"ז:ט"ו) שום תשים עליך מלך מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא מאחיך הוא מיד זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה. ושם אמרו משמיה דרבי נתן אמרו באותה שעה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שחנפו לו לאגריפס. ושם עוד במסכת סוטה ארבעה כתות אינן מקבלות פני שכינה ואלו הן כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשון הרע. כת לצים שנאמר (הושע ו) משך ידו את לוצצים. כת חנפים שנאמר (איוב י"ג:ט"ז) כי לא לפניו חנף יבא. כת שקרים שנאמר (תהילים ק"א:ז') דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת מספרי לשון הרע שנא' (תהילים ה':ה') כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, ועל זה הזהיר שלמה בכאן אומר לרשע צדיק אתה ומשבח מעשיו הרעים ראויים הבריות שיקללו אותו מפני שהוא תועבת ה', וכן הזהיר (משלי י"ז:ט"ו) מצדיק רשע ומרשיע צדיק וגו', ודרשו רז"ל (סוטה פ"ז דף מא ב) כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנא' יזעמוהו לאומים ואין לאום אלא עוברים שנא' (בראשית כה) ולאום מלאום וגו', והזכיר שלמה עוד (משלי י"א:ט') בפה חנף ישחית רעהו והיאך הוא משחית אותו כשהוא משבח מעשיו הרעים ואומר לו טובים הם אז הוא חוזר ומתמיד עליהם (שם) ובדעת צדיקים יחלצו מן החונף שהזכיר כי הצדיקים לא יתעו בעצמם שיתגאו כשהבריות מהללים אותם, וכן דרשו רז"ל הוי צדיק ואל תהי רשע ואפילו אם יאמרו לך כל העולם כלו צדיק אתה הוי בעיניך כרשע. דרז"ל (סוטה פ"ז לא ב) כל המחניף לרשע לסוף נופל בידי ואם אינו נופל בידו נופל ביד בנו או ביד בן בנו שנאמר (ירמיהו כ"ח:ו') ויאמר ירמיה אמן כן יעשה ה' היה ירמיה מתנבא על הכלים הנותרים בבלה יובאו ושמה יהיו וחנניה בן עזור היה מתנבא שהכלים שלקח נבוכדנצר בעוד שנתים ימים יושב וכל שכן שלא יקח הנותרים, והיה ירמיה יודע כי שקר בפי חנניה והחניף לו שלא החזירו מדבריו ואמר אמן כן יעשה ה' ולבסוף נפל ביד יראיה בן שלמיה בן חנניה שנאמר (ירמיהו ל"ז:י"ג) ויתפוש את ירמיה הנביא. ועל מדה זו ירמיה הנביא מוכיח לישראל שהיו מחניפים והיו באים לביהמ"ק ומשתחוים שם ומצד אחר היו עושים כמה עבירות והיו אומרים שבית המקדש יגן עליהם והוא שאמר (שם ז) היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה כ"א הוטב תיטיבו את דרכיכם ומעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו גר יתום ואלמנה לא תעשוקו דם נקי אל תשפכו במקום הזה, וכתיב (שם) הנה אתם בוטחים לכם על דברי השקר לבלתי

הועיל הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וקטר לבעל וגו' ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה. המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם, יאמר כשאתם אומרים היכל ה' שאתם משתחוים שם ובאים שם ג' פעמים בשנה אין זה אלא דברי שקר שאתם בוטחים בהם ועל כן הזכיר היכל ה' ג' פעמים וכן תרגם יונתן לא תרחצון לכון על פתגמי נביאיא שיקרא דאמרין קדם היכלא דיי אתון סגדין ג' זמנין בשתא אתון מתחזן קדמוהי, ויש מפרשים היכל ה' היכל ה' המה כלומר ג' הם אולם ודביר והיכל לא יחריב שלשתם על עונות העם ולא יתן כבודו להשחית, והוא משיב להם (שם כב) ארץ ארץ ארץ כלומר אינם היכלות אלא ארץ כשאר כל ארץ אם אתם חוטאים ובוטחים על דברי השקר: ודרשו ז"ל באיכה רבתי (איכה א׳:ו׳) היו שריה כאילים, למה נמשלו ישראל כאילים ר' סימון אמר מה אילים הללו בשעת שרב הופכין פניהם אלו מאלו כך היו גדולי ישראל רואין דבר עבירה והופכים פניהם ממנו אמר להם תבא שעה ואני אעשה לכם כן, אמרו רז"ל (יומא פ"ח דף פו) מפרסמין את החנפים מפני חלול השם שנאמר (יחזקאל כ"ג:כ"ד) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו ות"י ואתן פרסום קדמוהי, וכיון שהקב"ה מפרסמו מצוה עלינו לעשות כן וכיון שהבריות מחזיקין אותו באדם כשר והוא רשע מותר לפרסמו ולהודיע מעשיו ולמדנו זה מדואג האדומי שהיה ראש לסנהדרין שנא' (שמואל א כ"א:ח׳) אביר הרועים אשר לשאול ובשביל שהיה בו לשון הרע אע"פ שהיה בו תורה הכתוב פרסמו כדי להודיע מעשיו לבריות שנאמר (תהילים נ"ב:ב׳) בבא דואג האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך, ולמה נקרא שמו אדומי על שם עירו שהיא אדום, ובמדרש תהלים למה נקרא שמו אדומי שהיה מאדים פני דוד בהלכה רבי חנינא אמר מה אדום מבלע זכיותיהן של ישראל כך דואג מבלע זכיותיו של דוד ורבנן אמרי מה אדום נוקם ונוטר כך דואג נוקם ונוטר לדוד:

אמר ישעיה ע"ה (ישעיהו ל"ג:י"ד) פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים הזכיר פחד אצל החוטא ורעד אצל החנף שהוא קשה מן הפחד לפי שהחנפים מחניפין להקב"ה והן נענשין בעונש גדול, והוא שאמר (שם) מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם והזכיר בעונשם אש אוכלה ומוקדי עולם כענין שכתוב ברשעים (שם סו) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, אמנם מצינו חנופה שהיא מותרת בענין אחד והוא שיתנהג אדם עם הרשע בדרך מוסר ויכבדנו ויעמוד מפניו ויאמר לו שהוא אוהב אותו זה מצינו שהוא מותר כשהוא צריך אליו ומפני היראה, שכן מצינו ביעקב שאמר לעשו הרשע (בראשית ל"ג:י׳) כי על כן ראיתי פניך וגו', רבי יוחנן אמר מותר להחניף את הרשעים בעוה"ז שנא' כי על כן ראיתי פניך וגו' ופליגא דרבי פדת דאמר רבי פדת (תהילים ק"א:ז׳) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וכתיב (איוב י"ג:ט"ז) כי לא לפניו חנף יבא, דעת רבי יוחנן שמותר להחניף את הרשעי' מפני היראה שכן החניף כאן יעקב לעשו ודעת רבי פדת שאף מפני היראה אסור משום שנא' דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, וזה שהחניף יעקב לעשו חנופה כזו מותרת לפי שהוא לשון כולל שני משמעיות לשבח ולגנאי שהרי ראיתי לשון ביזוי הוא מלשון (תהילים כ"ב:י"ח) המה יביטו יראו בי, (ישעיהו ס"ו:כ"ד) והיו דראון לכל בשר שהוא שתי מלות די ראון, וכן אלהים לשון ע"ז הוא, ואם יבין הרשע לשון השבח אין אנו חוששין בזה וכענין שאמר איהו מטעי נפשיה אנא לא מטעינא ליה, וכן מצינו שהתירו חכמים לתלמיד חכם לומר (נדרים פ"ז דף סב ב) עבדא דנורא אנא כדי שיניחו לו את המכס מפני שהוא לשון כולל הקב"ה וע"ז, הקב"ה שנמשל כאש שנא' (דברים ד׳:כ"ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, ע"ז כגון מולך, ולשון כזה שהוא נשמע לשני פנים ומפני היראה מותר אפילו לדעת רבי פדת: כיון שמדת החנופה משימה את האדם תועבת ה' ראוי לאדם שיתרחק ממנה שלא יחלל שפתיו בדבריו להצדיק רשע או להרשיע צדיק ושיהיו כל דבריו כנים ואמתים וכל אמרי פיו (בארץ) [באמת] ושיעשה כל מעשיו באמת ובתמים כי אין האדם זוכה לחיי עולם לתת לו מהלכים בין העומדים אלא במדת התמימות היא המדה אשר בה נשתבחו הצדיקים ואבות העולם, הוא שכתוב בנח (שם כה) איש צדיק תמים היה, וכתוב באברהם (בראשית ו׳:ט׳) התהלך לפני והיה תמים, וכן תמצא ביעקב (שם י׳) ויעקב איש תם, ואמר שלמה (משלי י׳:ט׳) הולך בתום ילך בטח ביאורו שילך בטוח לעולם הבא, וכן הזכיר דוד ע"ה כי מי שיש לו מדה זו הוא מן הגרים באהל השי"ת ומן השוכנים בהר קדשו, והוא שאמר ה' מי יגור באהלך וגו' ואמר ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם: